

Vladimir Horvat, Ivana Klinčić

SVAKIDAŠNJA JADIKOVKA TINA UJEVIĆA, PATNIKA, PJESNIKA I PROROKA, UZ NJEZINU 100. OBLJETNICU

0. UVOD

Povodom 60. obljetnice smrti Tina Ujevića proanalizirali smo njegovu poznatu pjesmu *Svakidašnja jadikovka*, kojoj je 2016. godine 100. obljetnica nastanka. Ta pjesma je općenito poznata svima, ali od nje pamte uglavnom samo naslov i prvu kiticu: *Kako je teško biti slab, kako je teško biti sam, i biti star, a biti mlad!*

Kao profesor književnosti na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove Vladimir Horvat često se susretao sa željama studenata da napišu diplomski rad upravo o Ujevićevoj pjesmi *Svakidašnja jadikovka*. Kad su mu donosili nacрте svojih radova, zapažao je da svi tumače kako je u pjesmi riječ samo o pjesniku patniku koji nema nade za rješenje svojih problema. Tako su naučili u srednjoškolskom obrazovanju. Profesor Horvat nije se slagao s takvim tumačenjem, jer je pomnim čitanjem zapazio mnogobrojne religiozne elemente i reference na biblijske tekstove. Stoga je o tim religioznim elementima započeo pomniju studiju. Htio je da ispravnost njegove metode provjeri vrhunski stručnjak za književnost akademik Krešimir Nemeć. On je sa zanimanjem saslušao analizu teksta *Svakidašnje jadikovke*, i paralelu života pjesnika i *Biblije*, kao i prve rezultate strukturne raščlambe i interpretacije. Akademik Nemeć potaknuo je Vladimira Horvata da nastavi svoje znanstveno istraživanje i objavi rezultate u studiji, jer je zaključio da je to novo čitanje

Svakidašnje jadicovke. Ono će iznenaditi mnoge, koji su u socijalističko-komunističkoj školi naučili čitati Tina samo horizontalno, ateistički, bez vertikale religioznosti koja se nalazi u Tinovoj poeziji. O toj općenitoj pojavi horizontalno-ateističkog čitanja piše Nedjeljko Mihanović: »Nažalost se u nekim našim književnim krugovima prema stvaralaštvu *duhovnog religioznog nadahnuća* još uvijek provodi marksističko-materijalistički kriterij podcjenjivanja i omalovažavanja tematike religiozne poetike« (Mihanović 2012: 127).

Od svijtu Ujevićevih pjesama vjerojatno se najviše spominje *Svakidašnja jadicovka*. Kako bi se u analizi omogućilo točno navođenje citiranog teksta pjesme, kitice označavamo rimskim brojkama I – XXI, a stihove označavamo arapskim brojkama 1 – 3. Za potrebe naše raščlambe, ali i da čitate-ljima omogućimo da pročitaju čitavu pjesmu, ovdje je donosimo u cijelosti:

SVAKIDAŠNJA JADIKOVKA

- I.   Kako je teško biti slab,
          kako je teško biti sam,
          i biti star, a biti mlad!
- II.   I biti slab, i nemoćan,
          i sam bez igdje ikoga,
          i nemiran, i očajan.
- III.   I gaziti po cestama,
          i biti gažen u blatu,
          bez sjaja zvijezde na nebu.
- IV.   Bez sjaja zvijezde udesa,
          što sijaše nad kolijevkom,
          sa dugama i varkama.
- V.   – O Bože, Bože, sjeti se
          svih obećanja blistavih
          što si ih meni zadao.
- VI.   O Bože, Bože, sjeti se
          i ljubavi, i pobjede
          i lovora, i darova.
- VII.   I znaj da Sin tvoj putuje
          dolinom svijeta turobnom
          po trnju i po kamenju,

- VIII. od nemila do nedraga,
i noge su mu krvave,
i srce mu je ranjeno.
- IX. I kosti su mu umorne,
i duša mu je žalosna,
i on je sam i zapušten.
- X. I nema sestre ni brata,
i nema oca ni majke,
i nema drage ni druga.
- XI. I nema nigdje nikoga
do igle drača u srcu
i plamena na rukama.
- XII. I sam i samcat putuje;
pod zatvorenom plaveti,
pred zamračenom pučinom,
- XIII. i komu da se potuži?
Ta njega niko ne sluša,
ni braća koja lutaju.
- XIV. O Bože, žeže tvoja riječ
i tijesno joj je u grlu,
i željna je da zavapi.
- XV. Ta besjeda je lomača
i dužan sam je viknuti,
ili ću glavnjom planuti.
- XVI. Pa nek sam krijes na brdima,
pa nek sam dah u plamenu,
kad nisam krik sa krovova!
- XVII. O Bože, tek da dovrši
pečalno ovo lutanje
pod svodom koji ne čuje.
- XVIII. Jer meni treba moćna riječ,
jer meni treba odgovor,
i ljubav, ili sveta smrt.

- XIX. Gorak je vijenac pelina,
mračan je kalež otrova,
ja vapim žarki ilinštak.
- XX. Jer mi je mučno biti slab,
jer mi je mučno biti sam
(kada bih mogao biti jak,
- XXI. kada bih mogao biti drag)
no mučno je, najmučnije
biti već star, a tako mlad!

Svakidašnju jadikovku napisao je Ujević u Parizu početkom 1916. i objavio je prvi put 1917. u listu *Zabavnik* (br. 8, str. 6-7, Krf, 15. 12. 1917.), a zatim 1920. u zbirci *Lelek sebra*. Sam Ujević napisao je 1953. za beogradski tjednik *NIN* da je *Svakidašnja jadikovka* »najskromnija, najjednostavnija, najnarodnija (u smislu 'najpučkija' i u suglasnom smislu) i, možda, i najpopularnija« pjesma, a štampana je dotad barem deset, možda i dvadeset puta i često prevedena (Ujević 2002: 470). Početkom 1916. Tin je bio tek u 25. godini života, bio je, dakle, vrlo mlad. Odakle mu onda tvrdnja da je »već star«. Odgovor nalazimo u izvanredno bogatom sadržaju te pjesme, koja nam otkriva njegov zanimljiv životni put s veoma raznolikim i bolnim životnim iskustvom, pa se stoga on smatra već starim.

O Ujeviću je objavljeno mnoštvo članaka i više knjiga. Ipak, o njemu još nije napisana cjelovita znanstvena monografija koja bi istovremeno potpuno obuhvaćala i životopis i analizu svega stvaralaštva. Drago Šimundža čak ističe: »Iako ćemo često spominjati Tina – autor se ne može dijeliti od svoga djela – ovdje nam nije namjera pisati biografski o Tinu i njegovoj vjeri i nevjeri...« (Šimundža 2004: 399, bilj. 626). Nama su pak u istraživanju *Svakidašnje jadikovke* postale jasne sve pojedinsti pjesme tek u kontekstu biografskih činjenica.

U bibliografiji smo pronašli da je Stanko Lasić objavio studiju *Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka (Zadarska revija, 1957)*. To je do danas, koliko smo ustanovili, jedina objavljena studija koja teži cjelovitoj raščlambi te pjesme. Sa zanimanjem smo pročitali studiju i utvrdili da ima dosta zamršenu strukturu u četiri poglavlja:

- I. nenaslovljeni uvod s tekstom pjesme;
- II. a) *Misao pjesme – ideja*;
 b) *Poetska naracija – konkretizacija ideje*:
 1. *Ekspozicija: konstatacija stanja*;
 2. *Antiteza: Nade djetinjstva i patnje sadašnje osamljenosti*;
 3. *Pobuna, molba, zahtjev*;
 4. *Ponovljeni uvodni jecaj*;
- III. nenaslovljena analiza stiha s potpoglavljima: *Ritam; Ritam pobune; Kompozicija; Strofa; Simbolizam rječnika; Ostali zvučni efekti*;
- IV. nenaslovljeni zaključak.

Lasić u uvodu naglašava da je za razumijevanje *Svakidašnje jadikovke* nužno poznavati i Ujevićevu biografiju: »Samo jedna takova studija (koja se neće služiti samo Ujevićevom poezijom, nego koja će biti potkrijepljena solidnom biografijom toga pjesnika) moći će pjesmu *Svakidašnja jadikovka* protumačiti kao pjesničko djelo, koje ima svoje konkretno podneblje, t. j. koje je nastalo u određeno vrijeme i s određenim smislom i koje je kao takvo sublimacija preokupacije duha u jednom trenutku njegova razvoja« (Lasić 1957: 2). No Lasić se u svojoj analizi pjesme nije držao toga principa. Npr. Ujević u pjesmi spominje Boga šest puta, i uvijek je napisan velikim slovom. Tako je pjesma pretisnuta i u Lasićevoj studiji, ali u njegovu autorskom tekstu analize *bog* je dosljedno pisan malim slovom. Pomislismo da je to bio u ateističkom komunizmu propisani pravopisni i lektorski zahvat. Ipak nije za takvo pisanje kriv lektor, nego sam Lasić, koji daje sljedeći komentar V. i VI. kitice: »To nije obraćanje bogu kao nekom vrhunaravnom metafizičkom biću, nego prijekor životu, koji je varka i u kojem čovjek nužno doživljava slom svih svojih sanja« (Lasić 1957: 9).

Pogledajmo stoga najprije Tinov zanimljiv životni put, koji našoj javnosti nije dovoljno poznat. Zatim ćemo pristupiti minucioznoj znanstvenoj raščlambi teksta *Svakidašnje jadikovke*. To će nam pomoći da shvatimo značenje bitnih riječi, zapazimo izvore biblijskih citata, polucitata ili asocijacija, simboliku pojedinih slika, da uočimo strukturne odnose kontradiktornih dijelova te da otkrijemo sintezu cijele pjesme i konačno dobijemo njezinu interpretaciju.

1. ŽIVOTNI PUT

Augustin Josip Ujević rođen je 5. srpnja 1891. u Vrgorcu u Kapetanova-
vića-kuli »kao treće dijete od oca Ivana (1858. – 1915.) iz Krivodola po-
kraj Imotskoga, učitelja, i majke Jerolime (Jerke) rođ. Livačić-Markuso-
vić (1862.-1928.) iz Milne na otoku Braču«(Mihanović 2002: 23). »Kula
u kojoj sam se ja rodio najprije je bila turska, zatim su u njoj stanovali
fratri. Moj otac, učitelj, kada je došao u Vrgorac, nije duže vremena mo-
gao naći udoban stan, i tako sam se rodio u kuli prepukloj od groma i
starinskoj«(Ujević 2002: 232).

Kao dijete bio je boležljiv, što naglašava u tekstu *Moja bolovanja* (Uje-
vić 2002: 223-230), a osim toga je »opasno pao s nekog zida«(Ujević 1991:
226). Nasuprot tomu, u zrelim godinama bio je »baš čudnovato, zdrav
kao dren«(Pavletić 2008: 25). Već prije škole opismenio se kao samouk
pa je čitao i u najranijim godinama: »Tada je još živjela pjesma, priča,
predanje. Ako u meni ima nešto gorštačkoga, krepkoga... možda potječe
odatle«(Ujević, 1991: 226). »Neprestano seljenje u djetinjstvu (Vrgorac
– Krivodol – Imotski – Makarska – Split) ostavili su dubok trag u duši
pjesnika, koji je iskorijenjen, neusidriv, neprestano lutalački motiviran
i neurotiziran«(Pavletić 2008: 26).

Prva tri razreda pučke škole završio je u Imotskom, a četvrti u Ma-
karskoj. Potom je u Makarskoj pohađao dva razreda građanske škole
(realne gimnazije). Budući da bez latinskog jezika nije mogao nastaviti
školovanje u sjemeništu, 1902. položio je prvi razred Biskupske klasične
gimnazije u Splitu, upisan je u drugi razred i smješten u Sjemenište, u
kojem je bio do 1907. godine (Mihanović 2002: 23).

Od 1902. do 1907. u splitskom sjemeništu bio je zadovoljan, pa je u
5. i 6. razredu, po običaju, nosio svećeničku reverendu ili mantiju, kao
znak ozbiljnog spremanja za svećeničko zvanje. U 7. razredu napustio je
sjemenište jer je, vjerojatno zbog pubertetske krize i mladenačkog slobod-
doumlja, izgubio duhovno zvanje. U splitskoj gradskoj klasičnoj gimna-
ziji završio je 7. i 8. razred te 1909. položio veliku maturu s odličnim
uspjehom (Stamać 2005: 43).

Kao abiturijent 1909. godine došao je k svojim u Vrgorac na pra-
znike. Na kraju praznika potpuno je prekinuo vezu s obitelji i otišao u
svijet svojim putem bez ikakve financijske sigurnosti. Nikomu nije jasno
što se to *strašnoga dogodilo* između njega i obitelji, niti on igdje išta o
tom spominje. Smatramo da je to bila duboka rana, koju nije htio dirati

da opet ne prokrvari. Desetljećima čitamo razne tekstove o Ujeviću. U jednom od njih Ujevićev dobar poznavalac doznao je i prikazao što se zapravo dogodilo, pa to donosimo.

Kad je kao svršeni maturant došao svojima u Vrgorac na praznike, uskoro se zaljubio u jednu mjesnu ljepoticu, počeo s njom javno izlaziti i najavio svojima skoru ženidbu. Njegovi su bili protiv te veze, jer je ta ljepotica bila velika sirotica iz jako siromašne obitelji. Vjerojatno je već zapela za oko nekim muškarcima i s ponekim bila u nekoj vezi. Odviše zaljubljeni Augustin nije prihvaćao razloge protivljenja roditelja, pa su mu oni, čini se, zaprijetili da će ga razbaštiniti. Njega je ta prijetnja duboko potresla, ponizila i toliko uvrijedila da je napustio svoju obitelj i otišao u svijet, bez ičega, kao da je doista razbaštinenj.

U isto vrijeme njegova zaljubljenost je splasnula pa je govorkanja o svojoj izabranici počeo shvaćati ozbiljno i stoga je s njome prekinuo.¹ Uostalom, bez sredstava za život nije ni mogao s njom nastaviti hodati, a još manje započeti obiteljski život. Iz činjenice da o prekidu s obitelji i s izabranicom Ujević nigdje ništa ne piše, čak to niti ne spominje, možemo zaključiti da je to njemu doista bila i ostala bolna rana, koju nije htio dirati ni sjećanjem, još manje pisanjem, a nipošto susretom i povratkom obitelji.

Ujesen 1909. Ujević je otišao u Zagreb i upisao studij na Filozofskom fakultetu, gdje je pet semestara slušao hrvatski jezik i književnost, klasičnu filologiju i filozofiju do 1912. godine. »U Zagrebu se približio pjesničkom krugu oko A. G. Matoša te počeo objavljivati liriku i književne kritike. S Matošem se razišao 1911., u bučnome polemičkom dvoboju, pri čemu je odbacio i pravaška uvjerenja svojstvena Matošu, te se priklonio integralizmu nacionalističke omladine, uspostavivši veze s vodećim jugonacionalistima u Hrvatskoj i u Srbiji«(Kravar 2012: 355b).

U proljeće 1912. otišao je u Beograd da tamo nastavi studij, ali se dao na političku protuaustrijsku djelatnost pa od studija nije bilo ništa. Kad se ujesen vratio u Hrvatsku, uhićen je i osuđen na izgon iz Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Sklonio se u Dalmaciji, ali je nastavio promicati jugonacionalizam, pa je do proljeća 1913. više puta uhićen i osuđen. U jesen 1913. preko Beograda i Budimpešte emigrirao je u

¹ Vlatko Pavletić u knjizi *Ujević u raju svoga pakla* u poglavlju *Bijeg od žene* donosi Ujevićevo svjedočanstvo »da je za vrijeme svoga višegodišnjeg živovanja u Parizu bio bez žene«(str. 125), tj. nije imao djevojku. Isti autor donosi tvrdnju da je Ujević bio »dosljedan do kraja u svojoj apstinenciji kojom se gotovo dičio«(Pavletić 2008: 123).

Pariz. Odande je slao hrvatskim časopisima svoje pjesme i recenzije. U proljeće 1914. u *Hrvatskoj mladoj lirici* objavljeno je 10 njegovih pjesama, od kojih devetu *Oproštaj* donosi u tri verzije: starom grafijom (*Oudi...*), u transkripciji (*Ovdi...*) i u prijevodu na hrvatski standardni jezik (*Ovdje...*). Suradivao je s Jugoslavenskim odborom koji ga je financirao. Kad je ta suradnja 1917. došla u krizu, Ujević se priklonio talijanskoj diplomaciji i pisao protiv Jugoslavenskog odbora za talijansko-jugoslavensku suradnju. Kad se krajem 1917. taj sukob između talijanske diplomacije i Jugoslavenskog odbora smirio, Ujević je ostao bez ikakve financijske potpore i onemogućeno mu je političko djelovanje. Životario je bez osnovnih sredstava za život, i na proljeće 1919. vratio se u Zagreb.

Srećko Lipovčan u članku *Ujevićeve politički angažman* prikazao je Tinovo političko lutanje. On zaključuje da Tinov politički angažman »u amplitudi od hrvatskog pravaškog do jugoslavenskog unitarnog nacionalizma te, u posljednjoj fazi, sklonost k federativnom unutarnjem uređenju kao jamstvu za život različitih narodnih činilaca (što je, de facto, odustajanje od unitarizma kao već gotove činjenice) možemo dakle pratiti od 1909. do 1918. godine: nakon povratka u domovinu nikada se više neće baviti politikom«(Lipovčan 1990: 112).

Kad se 1919. iz Pariza vratio u Hrvatsku, najprije u Zagreb, a zatim u Krivodol, njegova majka i sestra su ga posjetile, ali on ih nije prepoznao. Neki to tumače zaboravom ili bar djelomičnim gubitkom pamćenja. Mi smatramo vjerojatnijim da on iz oholog tvrdoglavog prkosa nije htio pokazati da ih prepoznaje, jer bi to bio početak pomirenja i prihvaćanje ljubavi obitelji od koje su ostale samo njih dvije. Otac je umro 1915., a brat od španjolske groznice 1918. godine. Dakako da o tom neprepoznavanju majke i sestre Ujević ništa ne piše, nego je to sigurno svjedočanstvo njegovih znanaca, koji su mu zamjerili takav nehumani postupak.

Ante Stamać o njegovu povratku piše: »Vrativši se kući, u Zagreb, svibnja 1919. nakon šestogodišnjeg boravka u Parizu, a iz političkih razloga – konkretno, radi javnog i trajnog rada na uspostavljanju buduće balkanske države – vratio se u grad u kojem s njim nitko, jednostavno rečeno, 'nije htio da razgovara'. Javno je za njega glas digao jedino A. B. Šimić. Odlazak u Beograd bila je logična odluka«(Stamać 2004:101).

Skraćenim imenom Tin počeo se potpisivati tek ujesen 1921., ali je javnost to prihvatila retrogradno.

2. DOSADAŠNJA RECEPCIJA SVAKIDAŠNJE JADIKOVKE

Već je Stanko Lasić uočio sličnost *Svakidašnje jadikovke* s pojedinim biblijskim tekstovima: »*Riječi nose patinu starozavjetnih lamentacija Jobovih*. To, naime, nije slučajno, jer je to još jedan od načina da se svoja vlastita sudbina podigne na nivo sudbine čovjeka uopće. Ujević se osim onoga konfrontiranja sebe i boga – sebe ništavnog i bijednog, a boga kao nečeg moćnog, ali fiktivnog i neodređenog – često služi još jednom osobinom staroizraelske poezije. To je onaj takozvani paralelismus membrorum«(Lasić 1957: 20). Lasić je došao u kontradikciju jer zapaža sličnost s biblijskim tekstovima, ali u Ujevićevu tekstu nije prepoznao biblijskoga Boga, niti je u Sinu Božjem prepoznao Isusa, nego pjesnika i općenito čovjeka patnika i njegovu pobunu.

Takvo razmišljanje nas jako začuđuje jer je Lasić odrastao u katoličkoj obitelji. Redovito je u Karlovcu išao u franjevačku crkvu pa je čak i ministrirao: »Najčešće smo išli u 'Svetu Trojicu', tu sam redovito ministrirao«(Lasić 2000: 102). U svojoj knjizi *Autobiografski zapisi* tvrdi: »Dvije su ljepote obogatile moj katolicizam: ljepota Matejeva evanđelja i ljepota samostanske tišine. Evanđelja su rano postala – još u pučkoj školi – mojom svakodnevnom lektinom. Čitao sam ih i prečitavao razgovarajući o njima i sa svojom majkom, i sa starom mamom, i sa svojim katehetama«(Lasić 2000: 105).

Kad su partizani preuzeli vlast, počeli su masovno proganjati sve za koje su bili sigurni da ne mogu prihvatiti komunističku ideologiju, i većinu njih odmah su likvidirali. U svojoj knjizi Stanko Lasić priznaje da se ponio kukavički. Svoje dugogodišnje prijatelje, koje su partizani pozatvarali, ostavio je nezaštićene, premda se mogao zauzeti za njih. Da osigura sebe, prihvatio je i komunističku ideologiju, premda je vidio da je zločinačka. U takvoj situaciji, godine 1957. njegova analiza *Svakidašnje jadikovke* nije mogla biti objektivna ni potpuna. Stoga, premda uočava biblijske elemente u njoj, on negira biblijskog Boga i u Božjem Sinu vidi samo pjesnika patnika. U *Autobiografskim zapisima* Lasić opisuje tri faze svoga života i djelivanja: 1. katolička; 2. partizansko-komunistička; 3. negacija komunističke svijesti i realno prihvaćanje života (Lasić 2000: 99-121).

Drago Šimundža piše o Tinu Ujeviću: »Počnemo li od kršćanskih nadahnuća u kojima je odrastao, čut ćemo ga kako se u vjerskom doživljaju obraća Bogu:

*O Bože, Bože, sjeti se
i ljubavi, i pobjede
i lovora, i darova.*

Štoviše, u povremenim se *Molitvama*, poput one iz *tamnice*, žarko molio i pobožno očekivao njegovo *objavljenje*, da bi mu, budući da mu se nije objavio, buntovno uzvraćao: *Uzalud vičem nijemom: 'Oče, Oče.'*²« (Šimundža 2004: 453).

Drago Šimundža je Ujevićevo stvaralaštvo, s obzirom na religioznu tematiku, podijelio na četiri razdoblja. *Svakidašnja jadikovka* nastala je u prvom razdoblju, koje započinje 1909. i traje do povratka u domovinu 1919. godine: »Ima, dakako, i u njemu svega, ali ga, uza sve sumnje i povremene skeptičko-ateističke nemire, dovoljno obilježavaju duhovna ozračja i religiozna povjerenja. Sam je 1923. godine zapisao da je u tom razdoblju bio: *mali i slabi učenik onoga koji je kazao: Bdižite i molite se*«(Šimundža 2004: 418).

Cvjetko Milanja uočio je sličnost *Svakidašnje jadikovke* s pjesmom *Pepeo srca*, koju je Ujević objavio 1914. u *Književnim novostima* br. 14. Za tu pjesmu Milanja smatra da je »stihološki zanimljivija, jer kombinira osmerac i sedmerac u katrenima«(Milanja 2004: 77).

Prva kitica pjesme *Pepeo srca* glasi:

*O ja sam mlad, a već sam star,
srce je moje hladno;
pao je lug na prošli žar
i život tone na dno (Ujević 1991b: 38)*

A posljednja, 10. kitica glasi:

*Jer ja sam mlad, a ipak star,
srce je moje hladno,
pao je prah na prošli žar
i ja bih htio – na Dno. (Ujević 1991b: 39)*

Smatramo da je *Svakidašnja jadikovka* strukturno i poetski mnogo ljepša, a psihološki puno zanimljivija. Uostalom, s pjesmom *Pepeo srca* ni sam Ujević nije bio baš zadovoljan jer je nije uvrstio ni u jednu zbirku.

² Stih se nalazi na početku treće kitice pjesme *Duhovna klepsidra II*.

3. PJESNIČKA I PROROČKA INSPIRACIJA

Kad se govori o pjesničkom stvaranju, postavlja se pitanje o njegovu ishodištu. Aristotel u svom *Pjesničkom umijeću*, govoreći o Homeru, utvrđuje da njegovo pjesničko stvaralaštvo proizlazi iz vještine i nadarenosti: »Kao što se Homer pokazuje nadmoćnim i u drugome, čini se da je i to dobro uočio, bilo zahvaljujući svom pjesničkom umijeću ili prirodnoj nadarenosti« (Aristotel 2005: 20). Priređivač Aristotelove *Poetike* Zdeslav Dukat ističe da je pitanje značenja talenta i tehnike, odnosno njihova primarnog značenja za pjesništvo, bilo predmetom rasprave od Demokrita i Platona do naših dana, a znatnu ulogu u tome je igrala teorija inspiracije (Dukat 2005: 156, bilj. 389). Stari Grci inspiraciju su često pripisivali muzama ili Apolonu, a Ovidije Nazon priznao je: *Est Deus in nobis, agitante calescimus Illo* (Fasti 6.5) – Bog je u nama i pod njegovim djelovanjem doživljavamo inspiraciju.

U starini je često upotrebljavan izraz *poeta-propheta*, *pjesnik-prorok*, jer i pjesnici i proroci doživljavaju inspiraciju. Biblijski priručnici opširno pišu o inspiraciji,³ a teorije književnosti pretpostavljaju da je ona temeljni uvjet (*conditio sine qua non*) svakog umjetničkog stvaranja, ali o njoj gotovo da i ne pišu. Zanimljivo bi bilo otkriti razlog tomu prešućivanju inspiracije. Neki misle da je po sebi razumljivo da je inspiracija temelj umjetničkog stvaranja i da se o njoj ne treba posebno govoriti. Drugi priznaju da je razlog tomu što je teško temeljito protumačiti i dubinski proanalizirati što je inspiracija jer nije podložna mjeranju pa s time ni znanstvenoj raščlambi. Treći pokušavaju psihološki protumačiti inspiraciju živahnošću umjetnikovih asocijacija koje obuhvaćaju ideje, slike i emocije po načelu sličnosti ili razlike, po vremenu ili mjestu, ali takve asocijacije povezuju samo već postojeće sadržaje u pjesnikovoj psihi. Međutim, u inspiraciji nije riječ samo o asocijativnom spajanju već postojećih sadržaja, nego naprotiv, inspiracija je posve nov sadržaj intelektualnih spoznaja, imaginativnih sadržaja i emocionalne uzbuđenosti pjesnika s oštrim zapažanjem pojedinosti i s jasnim sagledavanjem cjeline, te sa sviješću da to novo psihičko stanje nije njegovo, nego da mu je dano odozgo, od Boga, uz jasnu moralnu obvezu da to javnosti priopći usmeno ili pismeno kao poruku za opće dobro (Horvat 2014: 407-408).

³ Npr. *Praktični biblijski leksikon* (1997., s. v. *Inspiracija*).

Moramo još spomenuti da kod proročke inspiracije postoji velika moralna dužnost da se Božja poruka prenese onima kojima je upravljena, što se naročito jasno vidi u Knjizi o Joni. Jona je dobio nalog da propovjeda neprijateljskomu gradu Ninivi, no on je odlučio pobjeći brodom od svoje obveze. U velikoj oluji priznao je mornarima da je sve to zbog njege, a nakon što su ga bacili u more, more se smirilo. Jonu je progutala velika riba u kojoj je proboravio tri dana. Kad je bio oslobođen, izvršio je svoj proročki zadatak i Nininiva se obratila (Jon 1-4).

Kod pjesnika, iako se ne osjeća velika dužnost, postoji veliki unutarnji poticaj da se poruka iznese. Dakle, proročka inspiracija je zahtjev, a pjesnička inspiracija je poticaj.

4. RAŠČLAMBA KRŠĆANSKIH ELEMENATA U SVAKIDAŠNJOJ JADIKOVKI

Pred nama je zadatak »dešifrirati«kršćanske elemente u Ujevićevu pjesničkom djelu i otkriti u čemu je njegov umjetnički sklad koji svojom provokativnošću mnoge privlači, unatoč tugaljivomu naslovu i sadržaju te tragičnomu završetku. Počinjemo s osnovnim zapažanjem da *Svakidašnja jadikovka* ima 21 tercinu u osmercu. Iako nema rime (osim u XV. kitici 2. i 3. stih koji završavaju: *viknuti/planuti*), cijela je pjesma puna zanimljivog ritma s mnogo stilskih figura.

Već I. kitica u 1. i 2. stihu započinje ponavljanjem *kako je teško biti*, ali 1. stih završava riječju *slab*, a 2. stih riječju *sam*. Te riječi najavljuju temu pjesme: slabost i samoća u kontadikciji fizičke mladosti i psihičke starosti, kroz stilsku figuru *oksimorona*⁴ koji svojom kontradikcijom provocira čitatelja i plijeni njegovu pažnju, odmah se lako upamti, i traži pravi smisao. U II. kitici on produbljuje misli I. kitice, pa u 1. stihu naglašava: *i biti slab i nemoćan*, u 2. stihu: *i sam bez igdje ikoga*, a u 3. stihu priznaje da je *nemiran i očajan*. Budući da pjesnik misao I. i II. kitice ponavlja na kraju pjesme u dvije zadnje kitice, u tom otkrivamo stilsku figuru *inkluzije* ili *okruživanja*, što znači da je pjesnik svoju misao iznio u potpunosti. U tom okruživanju nalazi se i konfrontacija I. i II. kitice, u kojima samo ustanovljuje da je *slab* i *sam* te *star* i *mlad*, i zadnjih dviju kitica, u kojima priznaje da bi mogao biti *jak* i *drag*, ali on to nije, i zato je očajan. Poslije ćemo u analizi tih konfrontacija pronaći pravi smisao pjesme.

⁴ Taj naziv složen je od dva pridjeva koji znače oštroman i lud, pa je najzgodniji prijevod »mudra budala«.

Na ritam pjesme najviše utječu brojna ponavljanja veznika i (čak 29 puta), pa se taj *polisindeton* može smatrati najuočljivijim stilskim sredstvom u pjesmi. *Antitezu* nalazimo u III. kitici dva puta. Prvi put u opreci: *gaziti po cestama* (1) i *biti gažen u blatu* (2); a drugi put u opreci blata i zvijezde: *i biti gažen u blatu* (2) – *bez sjaja zvijezde na nebu* (3).

Već svojom prvom kiticom pjesnik nas stavlja u nedoumicu zašto se smatra slabim i samim, i premda je mlad, zašto se smatra starim. U drugoj kitici on ponavlja da je *slab i nemoćan* i da je *sam bez igdje ikoga*, a kao novu tvrdnju iznosi da je *nemiran i očajan*. Tu situaciju čini još težom kad tvrdi da mora *gaziti po cestama* i da je *gažen u blatu, bez sjaja zvijezde na nebu*. U prve tri kitice pjesnik nas, kroz antitezu starosti i mladosti te gaženja u blatu i sjaja zvijezda na nebu, uvodi u svoje psihičko i egzistencijalno stanje patnje.

Od IV. do VI. kitice otkrivamo da je pjesnik u djetinjstvu imao viziju svoga sretnog života utemeljenog na Božjim obećanjima. To možemo protumačiti kao duhovni poziv u svećeništvo. Poznato je da je Ujević bio u splitskom sjemeništu 5 godina, od 2. do 7. razreda klasične gimnazije, i da je u 5. i 6. razredu po običaju nosio svećeničku reverendu. U spominjanju zvijezde u 1. i 2. stihu IV. kitice *Bez sjaja zvijezde udesa, što sijaše nad kolijevkom* aludira i na svoje svećeničko zvanje, i na zvijezdu u kojoj su Mudraci prepoznali rođenje Mesije i krenuli na put. Kad je putem zvijezda nestala, Mudraci su nastavili hodati čvrsto vjerujući da su na pravom putu. Kad su od Jeruzalema nastavili put prema Betlehemu, zvijezda se ponovo pojavila i dovela ih do Isusove kolijevke. Ujević u svojoj zvijezdi prepoznaje svoje svećeničko zvanje i Božja *blistava obećanja: ljubavi i pobjede, lovora i darova*, no s nestankom zvijezde nestala je njegova sigurnost, pouzdanje i vjera u duhovni poziv, te je napustio sjemenište.

Uočavamo da nakon tih stihova pjesniku odjednom dolazi nova inspiracija po suprotnosti u liku Sina Božjega patnika, kojega Ujević ocrtava stihovima koji su polucitati, a koje mi uglavnom iz Matejeva evanđelja citiramo u potpunosti s referencijom. Od VII. do XIII. kitice pjesnik utvrđuje da se obećanja nisu ostvarila i da mu je život ispunjen patnjom. Pritom se u mnogim stihovima koristi parafraziranjem muke Isusove, što ćemo pokazati u većini stihova.

Već u 1. stihu VII. kitice *I znaj da Sin tvoj putuje* riječ *Sin* napisana je velikim slovom te je očito da je riječ o Sinu Božjem Isusu. U 2. stihu riječi *dolinom svijeta turobnom* podsjećaju nas na »suznu dolinu« (lat. *vallis lacrimarum*) u latinskoj *Vulgati* (Psalam 83,7) i u srednovjekov-

noj molitvi *Salve Regina* (lat. *in hac lacrimarum valle*), koja u hrvatskom prijevodu *Zdravo kraljice* glasi »u ovoj suznoj dolini«. ⁵ U 3. stihu riječi *po trnju i po kamenju* podsjećaju nas na to kako su Isusa okrunili trnovom krunom, a potom je križ nosio po kamenitoj cesti.

U VIII. kitici 2. stih *i noge su mu krvave* asocira na to kako su Isusa bičevali do krvi, a zatim je bosonog nosio križ. U 3. stihu VIII. kitice *i srce mu je ranjeno* sjećamo se da je Isusovo tijelo na križu vojnik probio kopljem: »Nego mu jedan od vojnika kopljem otvori bok«(Iv 19,34).

U IX. kitici 2. stih glasi *i duša mu je žalosna*. To nas podsjeća na početak Isusove muke u Maslinskom vrtu kad je svojim učenicima rekao: »Žalosna je duša moja do smrti«(Mt 26,38)⁶ i zamolio ih je da bdiju s njime: »Ostanite ovdje i bdijte sa mnom!«(Mt 26,38-40). U 3. stihu iste kitice *i on je sam i zapušten* nalazimo aluziju na činjenicu da je Isus triput dolazio učenicima i svaki put je našao da su pozaspali, te im je rekao: »Tako, zar niste mogli jedan sat probdjeti sa mnom?«(Mt 26, 40).

U X. kitici pjesnik govori o potpunoj osamljenosti jer nema nikoga svoga, ni po obiteljskoj vezi (roditelji, brat i sestra), ni po ljubavi (draga), ni po prijateljstvu (drug). Isus je rekao: »I svaki će, koji radi mene ostavi kuću, ili braću, ili sestre, ili oca, ili majku, ili ženu, ili djecu, ili njive, stostruko primiti i baštiniti život vječni«(Mt 19,29). U Markovu evanđelju to je mjesto opisano opširnije: »Petar mu reče: 'Evo, mi smo ostavili sve i pošli za tobom!' 'Zaista, kažem vam – odgovori Isus – nema nikoga tko ostavi radi mene i radi Radosne vijesti kuću, ili braću, ili sestre, ili majku, ili oca, ili djecu, ili njive, koji ne bi primio stoput toliko – iako s progonima – kuća, braće, sestara, majki, djece i njiva, već sada na ovom svijetu, a u budućem svijetu život vječni«(Mk 10,29-30). Prema redosljedu nabiranja jasno se vidi da je Ujević inspiriran evanđeoskim tekstom, samo što njegov razlog nije ljubav prema Isusu i Radosnoj vijesti, nego u njegovim osobnim ograničenjima i slabostima.

U XI. kitici 2. i 3. stih glase *do igle drača u srcu i plamena na rukama*, što nas podsjeća na česte slike Isusa s istaknutim srcem s plamenom, koje je okrunjeno trnovom krunom. Pobožnost Isusovu srcu kao

⁵ Izraz »suzna dolina«analiziramo već u starohrvatskim prijevodima molitve *Salve Regina* (*Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo* 2010.: 303-306).

⁶ Kad je profesor Horvat studentima dao da čitaju glasno Svakidašnju jadikovku, nakon stiha *i duša mu je žalosna* dodao bi »do smrti«i studenti bi tek tada shvatili da je tu riječ o Isusu u Gecemanskom vrtu.

simbolu Božanske ljubavi prisutna je već od početaka Crkve, a naročito se razvila nakon ukazivanja Srca Isusova svetoj Margareti Mariji Alacoque (1647. – 1690.) u samostanu u Paray-l-Monial. U širenju te pobožnosti pomagao joj je njezin duhovnik isusovac blaženi Claude de la Colombière. Liturgijski blagdan Srca Isusova uveden je u Katoličkoj Crkvi 1856.: »[...] od XVI. st. počinje se nad simboličkim znakom srca javljati karakterističan plamen kao ikonografska oznaka pojma ljubavi. Takvo srce vidjet će (u svojoj viziji) Margareta Alacoque i ona će prva nacrtati srce Isusovo s tri čavla, s trnovom krunom, s plamenom i križem i s natpisom: Charitas«(*Leksikon ikonografije* 2000: s. v. *Srce Isusovo*). – Plamen nas izravno sjeća i na Isusovu izjavu: »Oganj dođoh baciti na zemlju pa što hoću ako je već planuo!«(Lk 12,49). Isusov oganj je Radisna vijest koja donosi Božju ljubav koja zahvaća ljudska srca.

Od XIV. do XVI. kitice pjesnik doživljava, otkriva i iskazuje svoje pjesničko-proročko poslanje. Već je Marko Kovačević uočio sličnost tih Ujevićevih stihova s biblijskim tekstom proroka Jeremije i zato piše: »Ako usporedimo Ujevićev i Jeremijin tekst, uočavamo nekoliko dodirnih točaka: prvo, psihička napetost stvorena nagomilanim i zgusnutim egzistencijskim iskustvom koje neodoljivo teži iskazu i saopćenju; drugo, to se stanje u oba slučaja sugerira slikom ognja; treće, slično poimanje pjesničkoga odnosno proročkoga poziva«(Kovačević 1982: 60).

*Doista, riječ mi Jahvina postade
na ruglo i podsmijeh povazan.
I rekoh u sebi: neću više na nj misliti
niti ću govoriti u njegovo ime.
Al' tad mi u srcu bi kao rasplamtjeli oganj
zapretan u kostima mojim:
uzalud se trudih da izdržim,
ne mogoh više. (Jer 20,8-10)*

XIV. *O Bože, žeže tvoja riječ
i tijesno joj je u grlu,
i željna je da zavapi.*

XV. *Ta besjeda je lomača
i dužan sam je viknuti,
ili ću glavnom planuti.*

Ustanovili smo da se pojam inspiracije javlja u dvije pojavnosti: kreativno-umjetnička inspiracija i duhovno-proročka inspiracija. Međutim, očito nam je da su obje pojavnosti inspiracije, i umjetnika-pjesnika i proroka, zapravo Božji zahvat, upravo onako kako smo već spomenuli da je poganin Ovidije Nazon priznao: *Est Deus in nobis, agitante calescimus Illo*.

XVI. kitica *Svakidašnje jadikovke* razrješava našu dvojbu o smislu inspiracije za pjesmu.

*Pa nek sam krijes na brdima,
pa nek sam dah u plamenu,
kad nisam krik sa krovova!*

Treći stih podsjeća nas na Isusove riječi: »Što vam govorim u tami, recite na svjetlu; i što na uho čujete propovijedajte na krovovima«(Mt 10,27). Isus je pozvao učenike-svećenike da »propovijedaju na krovovima«, a Ujević je napustio svoje svećeničko zvanje. Stoga ne može biti *krik sa krovova*, nego sebe doživljava kao pjesnika-proroka koji je *krijes na brdima i dah u plamenu*.

Od XVII. do XIX. kitice pjesnik moli Boga za konačno rješenje da uredi svoj život i da ne luta. To rješenje vidi u ljubavi prema Bogu i bližnjima, ili u *svetoj smrti* raskajanog grješnika. No on ipak nema snage za kajanje, što se potvrđuje u posljednje dvije kitice. Nije bio dovoljno jak da nadvlada moralni sukob u sebi.

Ujević se od VII. do XI. kitice referira na muku Isusovu na vrlo jasan način i mogao se s Isusom identificirati kao svećenik *alter Christus*.⁷ Budući da nije postao svećenik, osjeća da bi mogao govoriti u Božje ime kao pjesnik-prorok, pa se žali što ga *braća koja lutaju* ne slušaju (XIII. kitica). Ali on zapravo ni sam sebe nije slušao, jer nije imao snage da svlada svoju oholost, taštinu i prkos. Nakon što je 1909. prekinuo s obitelji svaku vezu, nije promijenio svoj stav ni 1915. kad mu je umro otac, ni 1918. kad mu je od španjolske groznice umro stariji brat Ivan. Moglo se očekivati da će ga te dvije smrti potresti i potaknuti da se »obrti«i pomiri s majkom i sestrom. No 1919., kad su ga majka i sestra posjetile, on je ostao u svom oholom prkosu i pravio se da ih ne prepozna. Da je uspio sebe svladati, postao bi *jak* i bar svojim *drag*.

⁷ U Zagrebu je početkom 20. stoljeća za svećenike objavljivan i časopis *Alter Christus*.

4. ZAKLJUČAK

Odgovor na osnovno pitanje o smislu slabosti i osamljenosti te starosti unatoč mladosti nalazimo konačno na kraju pjesme. Pjesnikovo priznanje da bi mogao biti jak i drag pokazuje da je uočio mogućnost prihvaćanja puta moralne jakosti, ali nije imao dovoljno moralne odlučnosti da odbaci svoj negativan a zapravo i nemoralan stav prema obitelji s kojom je 1909. prekinuo svaku vezu. Pjesma se može iščitavati i s tog biografskog stajališta u vezi s obiteljskim okolnostima i sukobom s obitelji koji ga je opterećivao čitav život. Dok je pisao pjesmu *Svakidašnja jadikovka*, cijela obitelj još mu je bila živa, a on je bio u sukobu sa svima. Do 1918. umrli su mu otac i brat, što ga je moglo potaknuti da revidira svoj negativan i nenormalan stav prema obitelji. Susret s majkom i sestrom 1919. bila je idealna prilika za pomirenje, ali se Ujević pravio da ih ne poznaje i zapravo je tako sukob samo produbio i, nažalost, opteretio svoju savjest.

Biblijski je jasno da četvrta Božja zapovijed »Poštuj oca i majku da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji« obvezuje sve ljude kao životna obveza i zato je njezino kršenje teški grijeh. Nakon što smo u Ujevićevoj pjesmi pomnom analizom otkrili mnogo aluzija, citata i polucitata iz *Biblije*, kao i lik Sina Božjega kao Spasitelja i Patnika, očekivali bismo da će pjesnik smoći snage i odlučno prihvatiti moralne obveze Božjih zapovijedi. No, nažalost, čini se da je pjesnik bio moralni slabić bez dovoljno snažne volje da se obrati i pomiri sa svojim, pa je ostao slabi grješnik i osamljenik sa svojim svakidašnjim jadikovanjem. Zato mu nije preostalo drugo nego da se svaki dan jada i kuka što je *slab* i *sam*. A za to si je sam kriv jer je doista mogao i morao biti *jak* i *drag*.

Proročka poruka pjesme je jasna: budimo uvijek moralno jaki i obdržavajmo Božje zapovijedi da ostanemo u prijateljstvu s Bogom, pa nikad nećemo biti sami ni stari, jer će Bog razveseljavati i pomlađivati naše srce. U starom obredu mise koji je odredio papa Pio V., dok se misa još služila latinski, svi su svećenici svaki dan na početku mise molili: *Introibo ad altare Dei, ad Deum qui laetificat iuventutem meam* (Vulgata Ps 42,4) – Pristupit ću k Božjemu žrtveniku, k Bogu koji razveseljuje moju mladost. To zapravo znači da i starijemu svećeniku i vjerniku Bog razveseljuje srce svojom milošću i napunja mladenačkim poletom.

LITERATURA

- Aristotel 2005. *O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga.
- Biblija. Stari i Novi zavjet*. (Gl. ur. Jure Kaštelan i Bonaventura Duda) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Dukat, Zdeslav 2005. Bilješke. *Aristotel. O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 63-454.
- Horvat, Vladimir 2014. A. G. Matoš – refleksije uz 100. obljetnicu smrti. Pjesničko-proročke inspiracije i poruke. *Obnouljeni život*, 3(2014), 407-410.
- Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo 2010. = Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo. Pjesme, plačevi i prikazanja na starohrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kovačević, Marko 1982. *Ujevićevo pjesničko i mističko iskustvo. Ujevićevo teorijsko shvaćanje pjesništva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Kravar, Zoran 2012. Ujević, Tin (Augustin). *Hrvatska književna enciklopedija 4. S-Ž*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Str. 355b-358a.
- Lasić, Stanko 1957. Tin Ujević: Svakidašnja jadikovka. *Zadarska revija*, 1(1957), 1-24.
- Lasić, Stanko 2000. *Autobiografski zapisi*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. 2000. (Ur. Anđelko Badurina.) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Lipovčan, Srećko 1990. Ujevićev politički angažman. *Croatica*, 34(1990), 95-113.
- Mihanović, Nedjeljko 2002. Tin Ujević u autobiografskim zapisima. Ljetopis Tina Ujevića. *Tin Ujević. Tin u izlogu. Autobiografski zapisi*. Zagreb: Naklada Ljevak. Str. 5-28.
- Mihanović, Nedjeljko 2012. *Književne prosudbe*. Split: Ogranak Matice hrvatske Split.
- Milanja, Cvjetko 2004. Rano Ujevićevo pjesništvo. *Republika*, 3(2004), 73-82.

- Praktički biblijski leksikon*. 1997. (Priredio Anton Grabner-Haider, s njemačkog preveli Božo Lujčić i Ladislav Fišić.) Zagreb – Sarajevo: Kršćanska sadašnjost – Svjetlo riječi.
- Stamać, Ante 2004. Tin Ujević u »osjećajnoj involuciji epohe«. *Republika*, 3(2004), 98-105.
- Stamać, Ante 2005. Predgovor. *Ljetopis Tina Ujevića*. Tin Ujević. Izbor pjesama I. Zagreb: Matica hrvatska. Str. 17-46.
- Šimundža, Drago 2004. *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Ujević, Tin 1991.a *Sabrana djela. Svezak prvi. Pjesme I. Hrvatska mlada lirika. Lelek sebra. Kolajna. Auto na korzu*. [Glavni urednik Dragutin Tadijanović.] Split: KIZ »Tin Ujević«Split.
- Ujević, Tin 1991.b *Sabrana djela. Svezak treći. Pjesme III. Neuvršteno u pjesnikove zbirke, I*. [Glavni urednik Dragutin Tadijanović.] Split: KIZ »Tin Ujević«Split.
- Ujević, Tin 2002. *Tin u izlogu. Autobiografski zapisi*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Vulgata = Biblia Sacra juxta Vulgatam editionem Sixti V et Clementis VIII*. Torino: Scuola Tipografica Salesiana, 1938.
- Zima, Luka 1880. *Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom*. Zagreb: JAZU. [Prema pretisku: Zagreb: Globus, 1988.]